

Васил Киров • Екатерина Маркова • Дарина Пейчева

Принудителна гъвкавост и несигурност на заетостта

Социологически анализ на качеството на труда в секторите
строителство и сметосъбиране в България

София, 2014 г.

Съдържание

Увод.....	13
В Европейския съюз: политиките, целите и резултатите.....	15
Качеството на труда и типовете работни места.....	16
Контекстът на международния сравнителен изследователски проект.....	27
Изборът на секторите.....	28
Изследването в България.....	29
Заинтересованите страни.....	31
Секторите.....	31
<i>Сметосъбирането</i>	31
<i>Строителството</i>	32
Изследванията на случаи.....	33
Резултатите: нискоквалифицираният труд в България.....	35
План на книгата.....	37
Благодарности.....	40

Глава 1.

Принудителна гъвкавост и несигурна заетост: примери от строителството и сметосъбирането в България / 41

1. Въведение.....	41
2. Концепцията за гъвкава сигурност и качеството на заетостта.....	45
3. Методология и данни.....	49
4. Основни характеристики на заетостта в изследваните сектори.....	53
4.1. <i>Строителство</i>	53
4.2. <i>Сметосъбиране</i>	61
5. Несигурност и принудителна гъвкавост и последици за работещите: примери от WALQING.....	66
5.1. <i>Организационни промени и промени в заетостта.</i> <i>Съкращения на работното място</i>	67

5.2. Договорни отношения.....	74
5.3 Системи на възнаграждение	83
5.4. Работно време.....	89
6. Противоречия: Гъвкавост и сигурност? Но за кого?	94
7. Заключение	98

Глава 2.

Качество на условията на труд и на овластяването: неформалното и липсата на глас / 101

1. Качеството на условията на труд.....	102
2. Организацията на труда: гъвкавата неформалност и липсата на свобода на действие	104
2.1. Свободата на действие (<i>job discretion</i>).....	104
2.2. Формалното и неформалното в организацията на труда.....	110
2.3. Гъвкавостта на работното време.....	113
2.4. Използването на технологии и интензивността на труда	118
2.5. Здраве при работа: физическите рискове за нискоквалифицирания труд.....	122
2.6. Подкрепата от колеги и мениджъри	125
2.7. Въздействие върху качеството на труда.....	128
3. Качеството на овластяването	130
3.1. Практики на обучение в компаниите	130
4. Придобиването на умения	135
4.1. Умения и възможности за развитие.....	135
4.2. Възможности за учение, политики за обучение	142
4.3. Въздействие върху качеството на труда.....	145
5. Представителството на работещите.....	147
5.1. Контекстът: индустриалните отношения в България.....	148
6. Къде е гласът на работещите?	153
6.1. Форми и практики при представителството на работници: формални, неформални	154
6.2. Наличие на колективни споразумения	158
6.3. Информирание и консултиране, договаряни въпроси.....	160
6.4. Представителство от работодателска организация	165
7. Заключение	165

Глава 3.

Работещите бедни – уязвими или привилегирани / 169

1. Защо наричаме нискоквалифицираните работници в строителството и сметосъбирането „работещи бедни“?	169
2. Лично благосъстояние и удовлетвореност от работата: теоретични ориентири	174
3. Строителството: условия на труд и заетост на работещите бедни	178
3.1. Изследваните строителни фирми и работници – методически бележки	178
3.2. Организация на труда в строителството	181
3.3. Най-ниската йерархична степен в строителството или входно ниво за доказване на квалификация и трудови качества	181
4. Индивидуални трудови перспективи на строителните работници... 183	
4.1. Трудови траектории на изследваните строителните работници	183
4.2. Възможности за кариера в строителството, използване и развитие на уменията	186
4.3. Удовлетвореност от работата в строителството.....	189
4.4. Очаквания за бъдещето на строителните работници.....	194
4.5. Уязвими ли са строителните работници?	196
5. Сметосъбирането – запазена територия за ромска заетост	198
5.1. Емпиричното проучване сред фирми, сметосъбирачи и метачи – методически бележки	198
5.2. Организация на труда в сметосъбирането	201
6. Траектории на труд и заетост в сметосъбирането.....	203
6.1. Първа траектория: деквалификация или липса на други възможности... 204	
6.2. Втора траектория: традиционна заетост в сметосъбирането	207
6.3. Третата траектория – временно в сметосъбирането.....	208
6.4. Удовлетвореност от работата в сметосъбирането.....	209
6.5. „Парадоксът на удовлетворението“ и работниците в сметосъбирането.....	211
6.6. Уязвими или привилегирани да работят?	214
7. „Работещите бедни“ – личните истории и желанието за промяна	218

Заклучение / 223

Какво направихме?	224
Приносите.....	234
Препоръките ни:	236
<i>Към държавната администрация:</i>	236
<i>Към бизнеса:</i>	238
<i>Към социалните партньори:</i>	239
<i>Към НПО:</i>	239
<i>Към Европейските социални партньори</i>	240
Библиография.....	241
АНЕКС	258
Резюме	260
Summary.....	262

Резюме

В условията на финансова и икономическа криза, започнала през 2008 г., качеството на труда като че ли отстъпва водещата си позиция в европейския дневен ред с оглед на запазване на работните места, но остава ключов елемент от европейския социален модел. Книгата представя социологически анализ на данни, набрани в рамките на европейския изследователски проект „WALQING – Качество на труда и живота при новоразкритите работни места в Европа“. Анализът се ограничава до изследването, проведено в България, и се фокусира върху условията на труд в сметосъбирането и строителството – сектори, често свързвани с несигурност на заетостта, ниско заплащане, ниска квалификация на работната ръка. Ключова е тезата, че в тези дейности на икономиката в България доминира принудителната гъвкавост, която е основно в интерес на работодателите. А принудителната гъвкавост води до динамичното развитие на двойствен пазар на труда и на организация на труда, която не може да компенсира негативните ефекти за работещите. Липсата на възможности за развитие на уменията и за изразяване на гласа на работещите допълнително влошава качеството на труда в изследваните икономически дейности. Резултатите от изследването са представени в три глави. В първата глава се анализира въздействието на основни елементи на условията на труд – формата на трудовата заетост, работното време и заплащането на труда – като детерминанти на несигурност на работното място. Предмет на изследване във втората глава са организацията на труда, на придобиването на умения и на „гласа“ на работещите. В трета глава се засягат проблеми при условията на труд на работещите бедни в сметосъбирането и строителството. Работата ни по изследването на качеството на труда показва, че то е проблематично в изследваните сектори. Важен фактор за допълнителното му влошаване, който разглеждаме, е проявлението на кризата.

Натискът на свитите пазари върху заетостта е изключително сериозен, както показва ситуацията със строителството. Това води до много по-малък обем дейности, а това е валидно не само за разглежданите два сектора. Инвестиционните планове също се преразглеждат и това ограничава допълнително въвеждането на нови инвестиции в технологии, в процеси, в мерки за подобряване на качеството на труда. Но ефектите върху заетите не са нито еднозначни, нито равномерно разпределени. Т.нар. периферия на компаниите най-често е потърпевша от извършването на съкращения, мерките за принудителни отпуски, прекъсвания, намалени обеми и т.н. От друга страна, не всички елементи на качеството на труда се променят в негативна посока (този извод в по-широк план е направен и по отношение на труда в Европа в рамките на проекта WALQING). Организационната промяна може да доведе до по-разнообразен труд и т.н. Така в крайна сметка може да твърдим, че в условията на криза качеството на нискоквалифицирания труд рязко спада, но кризата далеч не е единствената причина за състоянието на нещата и ще бъде наивно да очакваме автоматично подобряване след възстановяването на икономиката. Настоящият анализ представлява принос към изследването на труда в България. Фокусът върху проблемните сектори на нискоквалифицирания труд позволява да бъде дадено обяснение на разликите между очакванията на политиките и на реалното състояние на условията на труд в компаниите. Критичният анализ откроява механизмите за принудителната гъвкавост и ограничената сигурност, за липсата на механизми за автономия, за придобиване на умения, за слабия глас на работещите – тези характеристики илюстрират значителна част от заетостта в България. Този анализ е важен не само от гледна точка на процесите в българското общество, но и от гледна точка на дебатите за бъдещето на европейския социален модел

